

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

גליון מס' 123 – תשע"ח

מסדר קידושין שכיבד אחר בברכת האירוסין לאחר שבירך את ברכת הגפן, האם הוציא בברכתו את החתן והכלה או שהיא ברכה לבטלה?

האם מסדר קידושין יכול להימלך לשתות את היין לאחר הברכה?

נחלקו רבותינו גדולי הדור במסדר קידושין שבירך את ברכת הגפן של ברכת אירוסין על דעת שלא לשתות בעצמו את היין כנהוג ברוב עם ישראל, ולאחר שבירך נמלך בדעתו לשתות, האם יכול לשתות או לאו.

דעת מרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל שאין יכול להימלך כיון שלגביו ברכה זו היא כברכת המצוות ולא ברכת הנהנין, אך מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל סבר שלא יתכן שבאותה ברכה הוא מוציא את החתן מדין ברכת הנהנין והוא עצמו לא יכול לשתות מכוס זו.

מעשה שהיה באחד מגדולי ראשי הישיבות שבירושלים שנסע למקסיקו למסע איסוף כספים לשיבתו, וכאשר כיבדו אותו שם לסדר קידושין באחת החתונות עשה מעשה לא שגרתי ולאחר 'ברכת בורא פרי הגפן' הכריז שראש הקהל מכובד בברכת אירוסין, ובכך חילק את ברכת האירוסין מברכת הגפן, ויש לדון בתרתי, האם יש כאן ברכת אירוסין, והאם יצאו החתן והכלה בברכת הגפן, או שברכת הגפן שלו היא ברכה לבטלה.

והנה זה פשיטא דיש כאן ברכת אירוסין, דהשו"ע (אבה"ז ל"ד ב') כתב 'נהגו להסדיר ברכה זו על כוס של יין ומברך עליו תחילה, ואח"כ מברך ברכה זו, ואם אין שם יין או שכר מברך אותה בפני עצמה', ומבואר מדבריו שאין הכוס מעכב בברכה זו אלא הוא רק מנהג, וא"כ גם אם נניח שמחמת הפרדת הברכות אין כאן ברכה על הכוס אי"ז מעכב, אלא כל הנידון הוא האם יצאו החתן והכלה בברכת הגפן שלו ואין כאן ברכה לבטלה, והאם אכן קיימו כאן את המנהג לברך את ברכת האירוסין על הכוס.

והנה בפתחי תשובה שם (ד"ה נהגו להסדיר) הביא שבספר פני יהושע

(בקו' אחרון כתובות סי' כ"ב) תמה מאוד על מה שנהגו העולם שהמסדר קידושין מברך את ברכת הגפן והחתן והכלה שותין מן הכוס, דלפי מה שכתב השו"ע דאין הכוס מעכב, אין ברכה זו נחשבת לברכת המצוות המחויבת ואין שייך בה ערבות, אלא הוי כשאר ברכות הנהנין שניתן להוציא אחרים רק ע"י 'שומע כעונה', וא"כ כיון שאין המברך שותה מן הכוס קשה כיצד יוצאין ממנו החתן והכלה וברכתו אינה לבטלה, ובשלמא בברכת נישואין כיון שטעונה כוס הוה ליה דבר שבחובה, אך בברכת אירוסין שאינה חובה קשה.

ומחמת קושיא זו נהג מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל לשתות מן היין הנשפך לצלוחית, ובכך הוציא את החתן והכלה מדין 'שומע כעונה' גם ללא דין ערבות, אבל עם ישראל בכל הדורות לא נהגו כן אלא נהגו שרק החתן והכלה שותין מן הכוס, והטעם בזה הוא משום סכנה שלא להעביר את הכוס מפה לפה.

ולמעשה כתב הפנ"י דאפשר לתרץ דכיון שמ"מ עיקר היין לאו להנות מכוון חשיב שפיר כברכת המצוות, והיינו שאין מברך כאן על היין מחמת שרצונו כעת לשתות יין אלא כדי לקיים את המנהג של ברכת אירוסין על הכוס

ולכך זה נחשב שפיר כברכת המצוות ושייך בזה דין ערבות.

מחלוקת הגרעק"א והחכם צבי

אלא דאע"פ שנתבאר שברכת הגפן בברכת אירוסין הרי היא כברכת המצוות ואינה צריכה את טעימת המברך, מ"מ בנידונינו שחילק את ברכת הגפן מברכת אירוסין המצב שונה.

דהנה לענין כוס הזימון בברכת המזון כתב השו"ע (בסי' ק"צ סעיף ד') 'אם המברך אינו רוצה לטעום, יטעם אחר מהמסובין כשיעור'. ובביאור הלכה (שם ד"ה יטעום) הביא שבחידושי הגרעק"א כתב שאת ברכת 'בורא פרי הגפן' יברך דוקא הטועם ולא המזמן, דדלמא ברכת המזון אינה טעונה כוס ובפרט דקיימא לן כן לעיקר, וכיון שאינו חובה אי"ז ברכת המצוות ששייך בה ערבות אלא כברכת הנהנין, ולכך אם יברך המזמן ברכתו תהא לבטלה ולא יוציא את הטועם בברכתו.

אלא דכתב הביה"ל שהמעין בתשובת חכם צבי המובא בשערי תשובה לא משמע כן, דלפי דבריו שם אם יברך אחר על הכוס אם כן לא קיים הראשון מצוות כוס כלל, ובאמת לשון המחבר משמע גם כן דמי שאחז הכוס בשעת ברכת המזון הוא המברך גם כן על הכוס אלא דהטעימה סגי באחר עכ"ד, ומבואר מדברי החכם צבי וכן הכריע הביאור"ל שברכת הגפן היא חלק בלתי נפרד מן הברכה על הכוס, ולכך אם המזמן לא יברך את ברכת הגפן אין כאן 'ברכה על הכוס', ובחינם החזיק את הכוס בשעת הברכה.

ועל טענת הרעק"א שא"ז ברכת המצוות וכיצד יכול להוציא את הטועם כתב הביה"ל דיש לומר דכיון שלכולי עלמא ברכת המזון על כוס היא מצוה מן המובחר לכך הוא בכלל ברכת המצוות שקיימא לן דאע"פ שיצא מוציא, והיינו כעין דברי הפני יהושע דלעיל דכיון ששותה את הכוס למצוה ולא להנאה הרי זה כברכת המצוות ושייך בו ערבות.

מילה ביום הכיפורים

ויש להביא ראיה גדולה שברכת בורא פרי הגפן היא חלק בלתי נפרד מהברכה על הכוס, דהנה לענין מילה ביום"כ כתב השו"ע (תרכ"א ג') דמברכין על המילה בלא כוס, כיון שאין מי שישתהו, והרמ"א שם חלק וכתב דיש אומרים שמברכים על הכוס ונותנים לתינוק הנימול, וכן נוהגים, ולכאור' צ"ב מדוע אין כאן פתרון פשוט שיברכו על הכוס בלי לברך את ברכת בורא פרי הגפן, אלא מוכח שברכת הגפן היא חלק בלתי נפרד מהברכה על הכוס, וכשאין שייך לברך את ברכת הגפן אין ענין לברך על כוס כלל.

לא כיון להוציא את החתן בהגפן של ברכת חתנים, האם סומכים על הגפן של ברכת אירוסין?

שאלתי את מו"ר מרן הגרב"ד פוברסקי שליט"א על אודות המעשה שהתרחש באחת החופות, שהרב מסדר הקידושין שאל את המברך ברכה ראשונה בברכת חתנים האם כיון להוציא את החתן בבורא פרי הגפן, והשיב המברך שלא, ומיד הורה המסדר קידושין לחתן שבגמר השבע ברכות קודם שיטעום מן היין יברך בורא פרי הגפן.

ולכאורה אין צריך לכך שהרי יש לו את ברכת בורא פרי הגפן של ברכת אירוסין ומ"ט יצטרך לברך עוד פעם, ואמר מו"ר הגרב"ד שליט"א שנכון הורה וצריך החתן לברך שוב, דאע"פ ששמע גם את ברכת בורא פרי הגפן של ברכת אירוסין אין קשר בין ברכה לברכה אלא הם שתי ברכות נפרדות.

ומה"ט כתבו התוס' בפסחים (ק"ב:) שנהגו לקרות את הכתובה בינתיים, כדי לעשות היכר שהם שתי ברכות שונות ואין כוונת החתן לצאת מאחת לשניה.

ומשום כך פסקו מרנן הגר"ש וואזנר והגר"ח קניבסקי שהמסדר קידושין אע"פ שבירך את ברכת הגפן בברכת אירוסין יכול לברכה גם בברכת הנישואין כיון שהם שתי ברכות נפרדות וקריאת הכתובה מפסיקה ביניהם.

וכיון שנתבאר מדברי החכם צבי שאם נתן לאחר את ברכת הגפן אין כאן ברכה על הכוס, והכריע הביאור"ל כדעתו, א"כ בנידונינו כיון שאותו ראש ישיבה חילק את הברכות ונתן לאחר את ברכת האירוסין לא היתה כאן

הקדים בחופה את הברכה השלישית לשניה האם יכול לחזור על הברכה השנייה?

לפני מספר שנים נפגשו באחת החופות מרן
מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל ויבלחט"א מרן הגר"ג
אדלשטיין שליט"א ודנו ביניהם מה הדין אם
הקדימו את הברכה השלישית 'אשר יצר את
האדם' המסיימת ביוצר האדם לפני הברכה
השנייה 'יוצר האדם'.

דעת מרן הגר"ש היתה שבברכה שלישית יוצא
גם ידי חובת ברכה שניה, כיון שחותם בה יוצר
האדם וכל כולה של ברכה שניה היא יוצר
האדם, ואילו מרן הגר"ג טען שהם שני יצירות
שונות ויכול לחזור ולברך את הברכה השנייה.

ושאלתי שאלה זו קמיה מרן הגר"ח קניבסקי
שליט"א והשיב שאין קשר בין הברכות וצריך
לחזור ולברך את הברכה השנייה, ואמר לי
הגרמ"ש קליין שליט"א שמדברי רש"י בכתובות
(ח:) יש סיעתא לזה, דמבואר שם דקאי על שני
יצירות שונות, ואין קשר בין ברכה לברכה.

ברכה על הכוס, וא"כ ברכת הגפן שלו היא לבטלה ושתיית
החתן והכלה היא ללא ברכה, שהרי כל הטעם דברכת הגפן
כאן נחשבת לברכת המצוות הוא משום המנהג לברך את
ברכת האירוסין על כוס וכמבואר בדברי הפ"י, אך כיון
שלמעשה אין כאן ברכה על הכוס הרי זה כשאר ברכות
הנהנין שמחויב לשנות כדי להוציא, וכיון שנהג כשאר
החופות ולא שתה מן הכוס נחשבת ברכתו לבטלה ואין
החתן והכלה יוצאים בברכתו.

מחלוקת הראשונים במהותה של ברכת אירוסין

אך באמת נראה שטוב עשה וא"ז דומה לברכת המזון כלל,
דהנה נחלקו הראשונים בגדר ברכת אירוסין, דהרמב"ם
(אישות פ"ג הכ"ג) והריב"ש (ש"ת סי' צ"ח) ועוד ראשונים
סוברים דהיא ברכת המצוות המוטלת על החתן, ומעיקר
הדין היה על החתן לאומרה, אלא שהתקינו שאחר יאמרה
כדי לא לבייש את מי שאינו יודע (הגהות סמ"ק מצוה קפ"ג,
ובדרישה סי' ל"ד).

אולם הרא"ש (כתובות פ"א סי' י"ב) ועוד ראשונים ס"ל שאינה
ברכת המצוות משום שאין עשייתה גמר מצותה עד שתכנס
לחופה, ועוד שאילו היתה ברכת המצוות היו מתקנים לומר
אשר קדשנו במצותיו לקדש את האשה, או על הקידושין,

אלא היא ברכת הודאה ושבח להקב"ה שקדשנו והבדילנו מן העמים וצונו לקדש אשה המותרת לנו ולא מן
העריות.

הנמצא למעשה בנידונינו

ולפי"ד הרא"ש אין הברכה מוטלת כלל על החתן, ומשום כך אין המסדר קידושין צריך להוציא את החתן בברכה
זו, ואין החתן צריך לכוון לצאת בברכתו, אך כיון דקיי"ל כהרמב"ם שברכת אירוסין נחשבת לברכת המצוות
המוטלת על החתן, וא"כ שפיר עשה אותו ראש ישיבה שהרי ממילא כל מטרת הברכה היא כדי להמציא לחתן
את הברכה והוא המברך, וא"כ מאי נפק"מ אם אחד מעביר לו את הברכות או שניים מעבירים לו אותם,
דהעיקר שיש לו את ברכת הגפן וברכת האירוסין כאחד, משא"כ בברכת המזון שצריך שהמזמן עצמו יברך על
הכוס שפיר צריך שאף הוא יברך את ברכת הגפן.

(נכתב ע"י אחד השומעים)

**ברכת מזל טוב מעומקא דליבא נשגד קמי מוריננו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א
לרגל נישואי בתו תחי' עם החתן המופלג הרב ראובן שרף שליט"א
יהי רצון שיזכו לבנות את ביתם בית גדול לה' ולתורתו מתוך שמחה אושר ונחת כל הימים**

ההתחדשות – הכוח הגדול של עם ישראל

מדברי הגאון רבי יוסף גולדשמידט שליט"א – במהותה של שמחת נישואין

א. בשני אירועים משמחים מצאנו שהשוו חכמים את השמחה לשמחת נישואין, המגן אברהם (או"ח סי' רכה סק"ד) כתב בשם הילקוט חדש: 'מצוה על האדם לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה כיום שנכנס לחופה', ובהלכות קידוש לבנה כתב הרמ"א (או"ח סי' תכ"ו ס"ב): ונוהגין לומר: דוד מלך ישראל חי וקיים, שמלכותו נמשל ללבנה ועתיד להתחדש כמותה וכנסת ישראל תחזור להתדבק בבעלה שהוא הקב"ה, דוגמת הלבנה המתחדשת עם החמה שנאמר: שמש ומגן ה' (תהילים פד, יב) ולכן עושין שמחות ורקודין בקידוש החודש דוגמת שמחת נישואין.

לפנינו אם כן שלש שמחות, שמחת נישואין, שמחת בר מצוה ושמחת קידוש החודש שחז"ל ראו קשר ביניהם, ונסה למצוא מהו המשותף לשלושת שמחות אלו, ודומה שהתשובה לכך נמצאת בברכת קידוש לבנה, דהנה נוסח הברכה הוא: 'אשר במאמרו ברא שחקים וגו' וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש כמותה ולפאר ליצורם על שם כבוד מלכותו, נוסח הברכה מובא בגמרא (סנהדרין מב). ונבאר על פי רש"י שם.

וללבנה אמר שתתחדש – הקב"ה צוה על הלבנה להתחדש כל חודש מחדש, בחודש הקודם היתה הלבנה בשיא גדולתה באמצע החודש, ולקראת סוף החודש הלכה והתמעטה יום אחר יום עד שלא נראתה כלל, החודש החדש מתחיל כשהלבנה מתחדשת וחלק קטן מאד מהלבנה נגלה לעינינו, יום אחר יום היא גדלה והולכת עד שמגיעה שוב לשיא גדולתה ושוב הולכת ומתמעטת וחוזר חלילה, יש כאן תופעה של התחדשות שחוזרת על עצמה מדי חודש בחדש, **עטרת תפארת לעמוסי בטן** – תכונה זו של התחדשות טבועה בנפשם של בני ישראל, ההתחדשות – היא כמו כתר תפארה לישראל הנקראים עמוסי בטן, על פי הפסוק (ישעיה מו ג) שמעו אלי בית יעקב וגו' העמוסים מני בטן [- מאז נולדתם בבית לבן האמי עמסתי אתכם על זרועתי, רש"י שם], שהם עתידים להתחדש כמותה ועל ידה לפאר ליצורם.

ב. מה היא איפוא התחדשות זו, הרב הירש בספרו מעגלי שנה [תשרי] כותב 'גאולתנו משעבוד מצרים באה לנו מחידוש החודש הראשון מהמצווה הראשונה שניתנה לנו, החירות הרוחנית צריכה להתחדש עלינו עם כל התחדשות ירח, חידוש החודש הראשון המיר את עול העבדות מעל צווארנו ועלינו לשאוף איפוא ולחנך את עצמנו לשחור ידינו, מעשינו, רכושנו ותאוותינו עם כל התחדשות ירח'.

משמעות הדברים היא, שמקור הכח הדוחף לעלייתו הרוחנית של בן ישראל, הוא ההכרה בצורך להתחדש ובתכונה הנפלאה שטבע בנו הקב"ה שמאפשרת לנו לבצע אותה, נאמר במשנה האחרונה במסכת קינים (פ"ג מ"ו) שמעון בן עקשיא אומר זקני עם הארץ כל זמן שמזקינין דעתן מטרפת עליהן וכו' אבל זקני תורה אינן כן אלא כל זמן שמזקינין דעתן מתייבשת עליהן, לפי ההבנה המקובלת היום כשאומרים על מאן דהוא שדעתו מיושבת, המשמעות היא שהוא יציב בדעתו וכמו שאומרים בלשון העם הוא לא מזגזג, וכשאומרים על מאן דהוא שדעתו מטורפת מתכוונים שהוא טיפוס לא יציב, היום אומר כך ומחר אומר אחרת.

עתה נראה כיצד חכמינו הבינו מה היא דעה מיושבת, בספרי הקודש מובא הסיפור על רבי סעדיה גאון שתלמידיו הבחינו שהוא עושה גלגולי שלג, על שאלתם מדוע הוא מסגף עצמו, ענה שלמד זאת מתלמיד חכם גדול, שהוא [רבי סעדיה גאון] התאכסן אצל, ולמרות שאותו ת"ח לא הכיר את רס"ג, הרבה לכבדו מכיון שהבין שהוא אדם חשוב, לימים כאשר נודע לאותו ת"ח מי היה אורחו, הגיע לרס"ג ונפל לרגליו והתחנן וביקש סליחה על שמיעט בכבודו, והוסיף שאם היה יודע שהוא אורחו היה מכבדו פי כמה וכמה, מתוך זה למדתי, אמר רס"ג לתלמידיו, שאם בכבוד בשר ודם כך, על אחת כמה וכמה בכבודו של הקב"ה שכל כמה שנודע לי יותר מגדולתו, עלי לכפר על מיעוט עבודתי אליו בעבר, הנה לנו כח ההתחדשות והנה לנו הפירוש הנכון ב'דעתן מתייבשת עליהן', יישוב הדעת לפי חז"ל הוא כשאדם מכיר בכך שעליו לשנות את עצמו, ומה שהיה אתמול חייב לעבור שינוי.

ג. שני מאורעות בחיי האדם מעוררות את הכח הזה של התחדשות ביתר שאת, האחת היום שבו נעשה לבר מצוה והשניה ביום הנישואין, נער שנעשה בר מצוה משתנה המסלול הרוחני שלו, עד היום הוא היה 'אינו מצוה ועושה' מעתה הוא 'מצוה ועושה', מטבע הדברים מצבים חדשים מעוררים להתחדשות, אבל הנער מקבל היום מתנת בר מצוה מהקב"ה והיא, כח מיוחד להתחדש, ולמה זה נחוץ לו כל כך, כיון שהמסלול החדש אינו כה פשוט כקודמו, היצר הרע אורב לו בכל צעד ושעל ומפתה אותו בכל מיני פתויים להסיח את דעתו מהדרך שהוא הולך בה, כמאמרם בגמרא (קידושין לא.) גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה, על המסלול החדש ועל המתנה שהוא מקבל יש לנער לשמוח ולעשות סעודה, בדומה לסעודה שעושים ביום הכניסה לחופה, ומדוע דימו את סעודת הבר מצוה לסעודת הנישואין?

כאשר אדם נושא אשה משתנה המסלול הרוחני שלו, עד היום הוא צעד לבדו וזה מצב לא מושלם, מהיום הוא אינו לבדו יש לו עזר כנגדו שמסייעת לו בדרכו החדשה, ואם הם זוכים מצטרפת השכינה ומלווה אותם, החתן והכלה מקבלים מתנת נישואין מיוחדת מהקב"ה והיא מחילת עוונות שמעצימה את כח ההתחדשות לעין ערוך, ולמה זה נחוץ להם, כיון שאם דברנו קודם לכן על תופעת פיתוי היצר לנער בר מצוה, גדולים ומכופלים פתוייו לרעים האהובים הנשואים, על המסלול החדש ועל המתנה הנפלאה שמקבלים החתן והכלה יש לעשות סעודה וריקודים, בכל תחילת חודש כשאנו מקדשים את הלבנה ומזכירים לעצמנו שהבדילנו הקב"ה מכל העמים ונתן לנו את היכולת התמידית שאין לה סוף, להתחדש ולהטהר, עלינו לרקוד על כך כמו בשמחת נישואין.